

„Trafficking Materials & Gendered Experimental Practices” Radium Research in Early 20th Century Vienna

Maria Rentetzi

New York, USA: Columbia University Press; 2008

ISBN 978-0-231-13558-0

<http://www.gutenberg-e.org/rentetzi>

Badania naukowe nad radem w początkach XX wieku doczekały się obszernej bibliografii w odniesieniu do obszaru Francji i Stanów Zjednoczonych, do pewnego stopnia również Niemiec. Natomiast piśmiennictwo dotyczące Austrii jest bardzo ubogie i choćby dlatego 279-stronicową książkę Marii Rentetzi należy powitać z zadowoleniem. Jest to wspólne przedsięwzięcie wydawnicze Columbia University Press i American Historical Association.

Monografia ta to raczej akademickie źródło badań bibliograficznych niż typowy opisowy podręcznik historyczny dla radioterapeutów i fizyków. Nie zawiera żadnych rycin, indeksu przedmiotowego ani indeksu autorów, co nie ułatwia lektury. Sprawia wrażenie rozprawy doktorskiej i rzeczywiście, pierwotnym celem autorki była promocja tego doktoratu. Wielka to szkoda, gdyż sam tekst jest w sensie faktograficznym przebogaty, choć czasami orientacja w nim nie jest łatwa. Natomiast sam spis piśmiennictwa jest znakomity, pomocne są również przypisy podane na zakończenie każdego rozdziału.

Niektóre z pojęć używanych przez autorkę nie należą do typowej terminologii w zakresie badań nad rakiem i mogą być mylące, np. dla onkologów. Klasycznym przykładem jest słowo *‘trafficking’* (dosłowne polskie tłumaczenie to „handlować”, „frymarczyć”, ale zupełnie nie oddaje to właściwego znaczenia w potocznym użyciu). Najprostsze potoczne skojarzenie to *‘drug trafficking’*, czyli nielegalny handel narkotykami. Idąc tym tropem, jedyne skojarzenie z radem, jakie przychodzi mi w tym przypadku do głowy, to reportaż w *The Times* z 6 sierpnia 2006 r. pod tytułem „Tajny irański plan wydobywania uranu w Afryce”. Za taki można by uznać próby przemytu blendy uranowej z kopalń Shinkolobwe, na terenie dawnego Konga Belgijskiego, które eksploatowało Union Minière du Haut Katanga, a które zamknięto w 1961 roku.

Z kolei pojęcie *‘gendered’* w tytule sugeruje, że będzie to opis osiągnięć w wiedeńskich badaniach nad radem, dokonanych przez kobiety. Nie ma w tym nic złego, dopóki nie próbuje się do opisu historycznego

wprowadzić elementów feministycznych. Niektóre biografie Marii Skłodowskiej-Curie popełniły ten grzech; na szczęście w taką pułapkę nie dała się złapać Maria Rentetzi.

We wstępie Maria Rentetzi pisze, że „Zainteresowały ją drogi dystrybucji radu, powstawania nieformalnych więzi na tym tle i żądza władzy, realizowana przez strategię aliansów i współpracy” (a może – kolaboracji?). Rzeczywiście, zarówno uczeni, (np. Maria Curie i Armet de Lisle w Paryżu), jak i konserwatywnie współpracowały ze sobą, a rząd Austro-Węgier podporządkował sobie kopalnie srebra, kobaltu i niklu w Saint Joachimsthal, gdzie można było zaopatrzyć się w blendę niezbędną do uzyskania radu, jak tylko zorientował się, jak wielkie ma to znaczenie, ale żeby pisać o „żądzy władzy”?!

Rentetzi pisze dalej we wstępie: „Naszkiecowanie dróg rozwoju przemieszcza nas w inną epokę, przenosi z laboratoriów badaczy do sal szpitalnych, z ośrodków akademickich do przemysłu; łączy odległe dyscypliny: fizykę, chemię, medycynę; jest odbiciem walki o prymat w świecie nauki i określa relacje pomiędzy uczonymi a przemysłem...”. Tak nie pisze lekarz lub fizyk pracujący

we współczesnej medycynie. Walka o prymat w nauce istnieje we wszystkich dziedzinach (i zawsze będzie), a nie tylko w wąskim zakresie badań nad rakiem. Ale dość już mojej krytyki! Wartość tej książki leży w obfitości interesujących informacji historycznych; znalazłem ich wiele. Poniżej podaję (w oryginalnym brzmieniu) tytuły rozdziałów:

- [1] The biography of a trafficking material.
- [2] Designing (for) a new scientific discipline.
- [3] Gender, science & the city.
- [4] The Institute for Radium Research in red Vienna.
- [5] From Cambridge to Vienna.
- [6] The aftermath of the Cambridge-Vienna controversy.
- [7] Marietta Blau on the margins of nuclear & particle physics.

Najbardziej wartościowe są dwa pierwsze rozdziały. Zawierają solidny przegląd wiadomości o odkryciu radu, o problemach w uzyskiwaniu soli, które były podstawą dalszego przetwarzania, wreszcie – o tych, którzy tworzyli początki tej dziedziny. Nie pominięto też (i słusznie) odkrycia promieni X, cytując m.in. pierwszą wzmiankę w prasie wiedeńskiej – w *Die Presse* w styczniu 1896 r.

Należne miejsce znalazło się dla, dziś już raczej zapomnianego, Laboratoire Biologique du Radium w Paryżu, które powstało w lipcu 1904 r., a którego dyrektorem był Louis-Frédéric Wickham (1861-1913). Rad, którym tam dysponowano, został wypożyczony przez Armet de Lisle. Był to pierwszy w świecie „Instytut Radowy”, wyprzedzający Institut du Radium Marii Curie o dziesięć lat. Był on wzorcem dla London Radium Institute. W 1911 roku Wickham otrzymał za te zasługi Royal Victorian Order od króla Jerzego V (artykuł o Wickhamie i jego laboratorium ukaże się niebawem w *Nowotworach*).

To dobrze, że Rentetzi nie zapomniła o Wickhamie. Jak już wspominałem, brakuje indeksu autorów, ale czytelnik znajdzie na łamach książki wielu znakomitych badaczy zasłużonych we wczesnym okresie badań nad radem, jak: Antoine Béclère, James Chadwick, Maria i Pierre Curie, Vincenz Czerny, Jacques Danne, André

Debierne, Henri Dominici, Joseph Flannery, Friedrich Giesel, James Heyman, Guido Holzknecht, Stefan Meyer, Henri de Rothschild, Ernest Rutherford i Frederick Soddy.

Wspomniano też o początkach amerykańskiego przemysłu radowego, m.in. o Standard Chemical Company. Warto przypomnieć, że jedna z ostatnich publikacji Marii Rentetzi (umieszczona w Internecie 28 listopada 2008 r.) poświęcona jest wyłącznie Stanom Zjednoczonym. Jej tytuł to: *The U.S. radium industry: industrial in-house research & the commercialization of science*, w: *Minerva* 2008; 46: 437-462. Praca ta zasługuje na uważną lekturę.

Fragmety rozdziałów poświęcone szczególnie roli kobiet noszą nazwy: *Women's admission to the University of Vienna* (str. 77-82), *Women enter the field of physics* (str. 82-83), *Women enter the field of radioactivity* (str. 85-86), *Red Vienna politics & gender* (str. 101-104), *The scintillation counter in female hands* (str. 137-139), *The women of the Vienna group* (str. 181-184). Następujące badaczki zasłużyły też według autorki na osobne akapity: Marietta Blau, Berta Karlik, Elizabeth Rona i Herta Wambacher.

Opisano też osiągnięcia Ernesta Rutherforda i wsp. w Cavendish Laboratory w Cambridge (str. 137-179 i 180-226).

W podsumowaniu należy stwierdzić, że książka jest wartościowym uzupełnieniem wiedzy na temat wczesnych lat badań nad radem oraz na temat roli kobiet w tych badaniach. Można jednak raczej do niej sięgać, niż przeczytać ją od deski do deski.

Prof. Maria Rentetzi pracuje obecnie w Department of Humanities, Social Sciences & Law, School of Applied Mathematics & Physics Sciences, National Technical University w Atenach.

Dr Richard F. Mould
4 Town End Meadow
Cartmel
Grange-over-Sands
Cumbria LA11 6QG
United Kingdom